

СЕКЦІЯ 1

ІСТОРИЧНІ ТА ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРАВ ЛЮДИНИ

Богущий П. П.,
*доктор юридичних наук, доцент, завідувач наукової
лабораторії регіональної безпеки та військового права Державної
наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України»*

ПРАВО НА БЕЗПЕКУ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ

Проблема права на безпеку стосується правового статусу людини та вирішується через розкриття світоглядних ознак людини як людини правової.

Традиційне бачення правового статусу людини, як сукупності прав та обов'язків, що містить позитивне право, є недостатнім для застосування до основоположних прав людини. Визнання державою основоположних прав людини у конституційних, законодавчих положеннях формує образ держави як держави правової. Водночас сутнісна характеристика основоположних прав людини дає можливість визначити їх невід'ємність від людини, непорушність будь-ким та, насамперед, державою.

Право людини на безпеку розглядається як необхідна умова визнання державою правового статусу людини [1] та у демократичних державах є визначальним чинником здійснення державної влади.

У розвитку ідей про право фундаментальне значення має прийняття наприкінці 18 століття засновниками Сполучених Штатів Америки Декларації незалежності, преамбула якої містить важливий правовий принцип відносин держави і людини у контексті права людини на безпеку:

«Ми вважаємо за самоочевидні істини, що всіх людей створено рівними; що Творець обдарував їх певними невідчужуваними правами, до яких належать Життя, Свобода і прагнення Щастя; що Уряди встановлюються між Людьми на те, щоб забезпечувати ці права, а справедлива влада урядів походить зі згоди тих, ким вони урядують; що в кожному випадку, коли якась Форма урядування стає згубною для такої мети, Народ має право змінити або скасувати її і встановити

новий Уряд, спираючись на такі принципи та організовуючи його владу в такий спосіб, які народові видаються найдоцільнішими для досягнення його Безпеки і Щастя» [2].

Етичне розуміння щастя людини неможливо відділити від юридичного змісту її безпеки та у цьому сенсі Декларація незалежності як один із засновничих правових документів Сполучених Штатів підтверджує основоположність права людини на безпеку.

Право людини на безпеку є стрижнем діяльності держави та формує юридичну основу національної безпеки. Можливо стверджувати про абсолютний характер права людини на безпеку [1], конкретизуючи лише зміст цього основоположного права у правових відносинах людини з державою та суспільством, а також у міжнародно-правових відносинах, де людина має визнаватися і визнається головним суб'єктом щодо реалізації своїх основоположних прав. Такий висновок засновується, зокрема, на положеннях Загальної декларації прав людини, у Преамбулі якої, окрім іншого, проголошено, «що зневажання і нехтування правами людини призвели до варварських актів, які обурюють совість людства, і що створення такого світу, в якому люди будуть мати свободу слова і переконань і будуть вільні від страху і нужди, проголошено як високе прагнення людей». Водночас ст. ст. 2, 5, 6, 29, 30 Загальної декларації прав людини стосуються різних аспектів права людини на безпеку, на чому варто акцентувати увагу [3].

У системному розумінні національної безпеки право людини на безпеку розуміється як заснована на правовій природі людини можливість безпечної реалізації її найважливіших життєвих інтересів у соціальних комунікаціях. Найважливіші життєві інтереси людини не зводяться до персоніфікованих потреб (хоча й не виключають такі потреби), а полягають насамперед у забезпеченні стану безпеки життєдіяльності, у подоланні потенційних і реальних загроз для життя, для фізичного та духовного втілення у дійсність людиною своєї природи, для досягнення того стану, який у Декларації незалежності Сполучених Штатів визначено як прагнення та реалізація

невід'ємних від людської сутності свободи, людського щастя.

Історичний дискурс стосовно найважливіших життєвих інтересів людини як першооснови права на безпеку можливий, однак такий дискурс насамкінець дозволить підтвердити важливу думку – безпека життя є початковим відліком у розумінні права людини на безпеку. У цьому сенсі право на безпеку та право на життя мають однакові ознаки за виключенням важливої та відмінної якості – право людини на безпеку передбачає забезпечення безпечних умов життєдіяльності, коли будь-які загрози для життя людини перестають існувати внаслідок ефективності системи протидії загрозам на початковому етапі їхнього виникнення, існування.

Такий підхід дає можливість зрозуміти призначення права і призначення держави, залежність держави у своєму інституційно-функціональному існуванні від права і залежність успішної реалізації правових приписів від інститутів держави, від організації державної влади. За умови, коли людина позбавляється у реалізації державою правових приписів щодо визначеного правом сенсу – безпеки життєдіяльності людини, втрачається зв'язок між правом і державою, державна влада втрачає легітимність, що призводить до соціальних конфліктів і стає неодмінною ознакою неможливості забезпечення національної безпеки.

Право людини на безпеку варто відносити до центральних інститутів права національної безпеки. Системний комплекс правових засобів забезпечення національної безпеки без реалізації комплексу заходів щодо забезпечення безпеки людини не має здатності досягти мети, якою власне і є стан захищеності національних інтересів від потенційних та реальних загроз, де безпека людини становить основу національних інтересів державної організації суспільства.

Найбільш відчутним у контексті цієї проблеми є захист безпечних умов життєдіяльності людини від реальних загроз воєнного характеру. Війна є складним соціальним явищем, де міжнародні або ж внутрішні конфлікти вирішуються не на основі права, а на основі сили. Війна заперечує право, однак право внаслідок сутнісних властивостей протидіє застосуванню сили у збройних конфліктах настільки, наскільки це є можливим відповідно до цивілізаційного

розвитку людства, окремих суспільств, держав, які є учасниками збройних конфліктів.

Дія права під час війни ускладнена обставинами збройного конфлікту, однак право людини на безпеку і в таких неймовірно складних умовах реалізації правових приписів продовжує виконувати своє призначення.

Неефективність захисту права людини на безпеку в умовах війни свідчить не про недосконалість цього інституту права національної безпеки, а про відсутність необхідних і достатніх правових механізмів ефективної протидії збройній силі під час війни. Удосконалення зазначених правових механізмів захисту права людини на безпеку, попередження застосування неконтрольованої у збройних конфліктах сили, яка порушує право і діє проти права, забезпечення реалізації права навіть в умовах суттєвого обмеження прав людини під час війни є завданням нинішнього та майбутнього поколінь.

Список використаних джерел:

1. Bohutsky P. Human Subjectivity in National Security Law. *European political and law discourse*. 2020. V. 7. Is. 2. P. 89–97. 2.

United States Declaration of Independence URL: https://en.wikisource.org/wiki/United_States_Declaration_of_Independence. 3.

Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Texthttps://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

Васильєв С. В.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін
та економічної безпеки
Донецького державного університету
внутрішніх справ*

ПРОЦЕСИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА СУЧАСНА ПАРАДИГМА ПРАВА

У науковій літературі правова парадигма трактується як висхідна концептуальна правова модель, як контур науково-правових концепцій, спосіб утілення певних перетворень і прогнозування можливих результатів, або як сукупність ідеалізованих елементів правової дійсності, а саме – принципи пізнавальної діяльності, теоретико-методологічні правові конструкції, ціннісні філософсько-правові настанови і правові концепції, що становлять фундамент діяльності з набуття правових знань, що створює певне бачення правової дійсності й праворозуміння, детермінує еволюцій [1, с.5].

Невід’ємною частиною історичного процесу з обумовленими докорінними перетвореннями в суспільно-політичному розвитку в межах конкретного історичного періоду є розвиток (трансформація) загальнотеоретичних засад правових парадигм. Тобто кожна суспільно-історична епоха напрацьовує власну, характерну тільки їй правову парадигму, а зміна парадигм спричинює модифікацію правових цінностей, норм, у тому числі і у сфері прав людини.

Як ніколи стає актуальним концепція Томаса Куна [2] щодо проблематики наукових парадигм. Дійсно, коли накопичується достатньо даних про значні аномалії, що суперечать поточній парадигмі, згідно з теорією наукових революцій, наукова дисципліна переживає кризу; протягом цієї кризи випробовуються нові ідеї, які, можливо, раніше не бралися до уваги або навіть були відзначені; зрештою формується нова парадигма, яка набуває власних прихильників.

Тому певний інтерес до вивчення представляє правова парадигма, актуальність дослідження якої вбачиться в тому, що ця юридична конструкція